

Mården och hålhäckarna i Sörön

Håkan Johannesson

Häckfågeln i Sörön har inventerats sedan 1965, alltså under trettioåtta säsonger. Mycket goda kunskaper har erhållits om sammansättningen av fågelfaunan och den årliga variationen. Mot slutet av 1980-talet framträdde en predator som allvarligt påverkade förekomsten av vissa häckfåglar under nästan ett decennium – nämligen mården. Effekterna av dess härjningar håller nu på att repareras, i olika takt för olika arter.

Bakgrund

Räven har alltid ingått som en naturlig del av Kvismarens fauna. Allmänt vedertaget bland zoologer och viltforskare är att en god rävstam håller tillbaka dess konkurrent mården (Helldin & Lindström 1991). I Kvismaren har därför många naturvänner aldrig sett en mård trots många och långa besök. Under 1980-talet drabbades så rävstammen hårt av skabb. Mården passade då på att vandra in och etablera revir i Sörön.

De fyrtio småfågelholkar som årligen kontrollerats i samband med inventeringarna under perioden 15 maj–15 juni fungerade som en god indikator på mårdens förekomst. Mården plundrade holkarna genom att sticka in tassens och i en mer eller mindre våldsamt kamp ta den ruvande fågeln eller hennes halv vuxna ungar. Holkarna, som är vridbara i sidled och med öppningsbara tak, lämnades oftast på sned efter vittjandet. Ibland lyckades mården till och med överlista takets låsanordning och inte så sällan följde bobalen med halv vägs ut. Från 1995 ”mårdsäkrades” holkarna genom att ingångshålet förlängdes 4 cm. Detta försvårade i hög grad mårdens möjligheter till fortsatt plundring.

Under inventeringarna vistades författaren 35–40 timmar per år i Sörön, främst under morgontimmarna. Endast vid två tillfällen sågs mården: den 22 maj 1990 och den 6 juni 1996. Mårdens skygghet kan knappast illustreras bättre!

Tidsförlopp

Redan 1983 drabbades 4 av de 35 bebodda holkarna av plundring. Det dröjde sedan till 1987 innan nästan plundringssvåg ägde rum, då 8 av 40 bebodda holkar hemsöktes. Året därpå fick 7 av 40 holkar påhälsning. 1989 och 1990 var på nytt tämligen lugna år med endast någon enstaka rövad holk. 1991–1994 var mården som mest aktiv med kulmen 1992 och 1993, då ingen av de 20 respektive 27 bebodda holkarna lämnades i fred. Man kan tolka detta så att 1980-talets plundringar åstadkoms av en genomstrykande mård, medan 1990-talets hårda angrepp kom från djur med permanent revir i Sörön.

1997 var den första mårdfria säsongen då samtliga holkar lämnades i fred (12 par talgöxe, 9 par blåmes, 2 par svartvit flugsnappare och 1 par nötväcka). Året därpå fanns tecken på att mården definitivt försvunnit. För första gången sedan 1989 sågs halv vuxna kattuggelungar (3 st). Vidare noterades såväl knipa som skogsduva i fältprotokollen liksom en rävkull. Den sistnämnda torde vara det säkraste tecknet på att mården inte längre fanns kvar.

Inverkan på hålhäckarna

Svartvit flugsnappare. Innan de fyrtio småfågelholkar sattes upp i Sörön 1962, häckade arten troligen endast med ett fåtal par och tillhörde definitivt inte områdets karaktärsfåglar.

Mårdsäkrad holk i Sörön. Foto: Kent Larsson

Populationen byggdes sedan upp successivt och räknades under inventeringens tre första år 1965–1967 till 9, 18 respektive 19 par, samtliga holkhäckande. Påföljande år och fram till och med 1991 noterades 30–35 revir årligen med 38 revir som maximum 1987. I dessa antal ingår såväl antal par i holk som revirhävande hannar, vilka sjöng flitigt utanför tomma holkar. Antalet häckare i naturliga bohål var hela tiden mycket litet.

Under 1990-talet drabbades flugsnapparen av mårdens predation (tabell 1). Antalet par som häckade i holk minskade drastiskt och var under åren 1996–2000 nere i 0–3 par. Samtidigt ökade andelen operade hannar. Mården var under 1992–1994 mycket framgångsrik med sina holkplundringar, där den i huvudsak fick tag i de ruvande honorna. Sannolikt inleddes denna decimering redan 1991. Då inventeringarna avslutades, 16 juni detta år låg de flesta av de 31 honorna fortfarande på ägg. Vad som sedan hände är obekant, men följande år fanns endast 12 honor kvar. Ytterligare 12 hannar sjöng 1992 utanför tomma holkar, förgäves väntande på en partner.

Från våren 1997, då mårdtrycket var ringa, började populationen byggas upp på nytt, vilket inte kunde ske över en säsong. Först efter fyra år kom flugsnapparen igen med 8 par i holk 2001 följt av 6 par 2002.

Blåmes och talgoxe drabbades också hårt av mårdens predation under 1991–1993 och var 1994 nere i 1 respektive 4 holkhäckande par. Mesarna skiljer sig dock från flugsnapparen i tre viktiga avseenden. Populationerna har sedan inventeringens start fluktuerat kraftigt inom ramen för det normala, speciellt gäller detta blåmesen. Dessutom är ju en äggkull av mes dubbelt så stor som en kull flugsnappare, varför återhämtningen efter en reducering har förutsättningarna att gå snabbare.

För det tredje är antalet par som föredragit naturliga bohål framför holkarna betydande och har troligen underskattats under årens lopp. Mården har säkert haft svårare att plundra sådana bon, som normalt är djupare och har längre ingångshål. Den 6 juni 1996 sågs dock en mård angripa ett blåmesbo i en hög lind. Djuret hade uppenbarligen stora problem att nå de vuxna ungarna och gav upp efter en stund.

De nämnda faktorerna bidrog till att de två mesarterna återhämtade sig snabbt från mårdens härjningar. Antalet holkhäckande talgoxar har under de senaste åtta åren legat på 9–18 par. Blåmesen har under de senaste fem åren räknats totalt till 22, 14, 10, 12 respektive 13 revir, varav endast 6, 4, 2, 5 respektive 3 i holk. Kanske har arten efter mårdåren ändrat sina häckningsvanor.

Kajan har varit en av Söröns karaktärsfåglar. I de gamla ekarna och lindarna bestod kolonin stadigt av 20–25 par årligen fram till och med 1988. De två följande åren sjönk antalet till 14 vardera året, för att 1991 vara helt borta.

Förklaringen till kajans försvinnande som häckfågel erhöles redan den 22 maj 1990. Ur dagboken citeras: ”Under inventeringen hördes ett våldsamt och obekant oväsen från kajkolonin i västra delen av inventeringsområdet. När jag närmade mig platsen såg jag ett 50-tal fåglar, som i bästa Hitchcock-stil satt högt och

lågt i en och samma gamla lind, känd som bohåll för ett par kajor. Plötsligt dök en mård upp och sprang nerför stammen. Kajornas skrik intensifierades, men upphörde då mården tydligt drog sig därifrån.”

Efter mårdens försvinnande ur Sörön 1997 gick det fyra år innan kajorna vågade återvända till Sörön. 2001 häckade sålunda 3 par och året därpå 6 par.

Stare. Mot slutet av 1980-talet häckade 12–14 par starar i naturliga bohåll och räknades i samband med matningen av de halvvuxna ungarna. Under mårdens tid mer än halverades detta antal och var som lägst 2 par 1998. Under 1999–2002 har en återgång skett till den förstnämnda nivån: 13, 11, 13 respektive 16 par.

Skogsduva. Under åren 1965–90 häckade 2–7 par årligen (median: 4 par), men duvan försvann helt då mården dök upp. Arten har 2000–2002 kommit tillbaka med 2, 3 respektive 3 par. Artfränden ringduvan har inte alls på-

Tabell 1. Svartvit flugsnappare i Sörön 1989–2002. Antal revir samt antal holkar plundrade av mård.

År	Sjungande hanne vid tom holk	Par med åtminstone ägg i holk	Därav par med plundrad holk	Summa revir
1989	9	24	0	33
1990	5	30	1	35
1991	2	31	2	33
1992	12	12	11	24
1993	13	14	14	27
1994	9	11	5	20
1995	8	10	2	18
1996	4	3	2	7
1997	6	2	0	8
1998	9	1	0	10
1999	4	3	0	7
2000	7	0	0	7
2001	1	8	0	9
2002	6	6	0	12

Sörön i maj, häckningstid för flera hålhäckare. Foto: Kent Larsson

verkats av mårdförekomsten utan stadigt legat på 5–8 par även under 1990-talet, vilket visar hur utsatta just hålhäckarna varit.

Knipa. Några enstaka par har årligen häckat i Söröns naturliga bohål. Antalet har varit svåra att uppskatta och helt grundat sig på trafiken av honor mellan Sörön och Fågelsjön. Från 1991 har denna trafik avtagit drastiskt. 2002 gjordes exempelvis bara en observation av arten.

Kattuggla. Arten har årligen stötts upp flera gånger från dagkvist under 31 av 38 säsonger och därmed noterats med minst ett revir. Detta skedde även under 1990-talet, dock med undantag av 1991, 1996 och 1997 då endast 1, 0 respektive 2 tillfälliga observationer gjordes. Halvvuxna ungar som tecken på lyckad häckning sågs inte under perioden 1990–1997. Att hälften av nollorna i revirprotokollet noterats under mårdperioden samt att inga ungar setts då, tyder på att även kattugglan hållits tillbaka av mården.

Hackspettar. Antalet revirhävdande hackspettar av arterna gröngöling, göktyta, mindre och större hackspett har alltid varit lågt i Sörön. Arterna har inte ens varit årsvisva. Mårdens inverkan på förekomsten har sannolikt varit blygsam. Den större hackspetten har till och med ökat sin numerär under de senaste tio åren till 2–3 par årligen. Möjligen utgör hackspet-

tarnas egenkonstruerade, djupa bon ett fullgott mårdskydd.

Slutord

Tack vare den långa observationsserien från Sörön har mårdens närvaro och dess konsekvenser under 1990-talet kunnat kartläggas med en serie starka indicier vid sidan av endast två direkta observationer. Studierna visar under dessa år på en stor nedgång för hålbbygarna, som var den grupp fåglar där mården enklast kunde komma åt de vuxna fåglarna och deras bon.

En svag rävpopulation ger uppenbarligen upphov till en expanderande mårdpopulation. Detta är särskilt accentuerat i Sörön, som är ett av vida slättmarker omgivet skogsområde. Fallstudien av mårdpredationen i Sörön är intressant och lärorik. Vi får hoppas att rävs-kabben i fortsättningen blir av mindre aggressiv typ. Räv är trots dess inverkan på många fågelarter ett mer normalt inslag vid Kvismaren än mård. Dessutom är häckfåglarna i Sörön bättre anpassade för att klara sig för räven.

Referens

Helldin, J O & Lindström, E. 1991. Den svenska mårdstammen under 1900-talet. *Viltnytt* 30:30–34. SNV.